

A hagyomány és a fejlődés nem ellentéte egymásnak

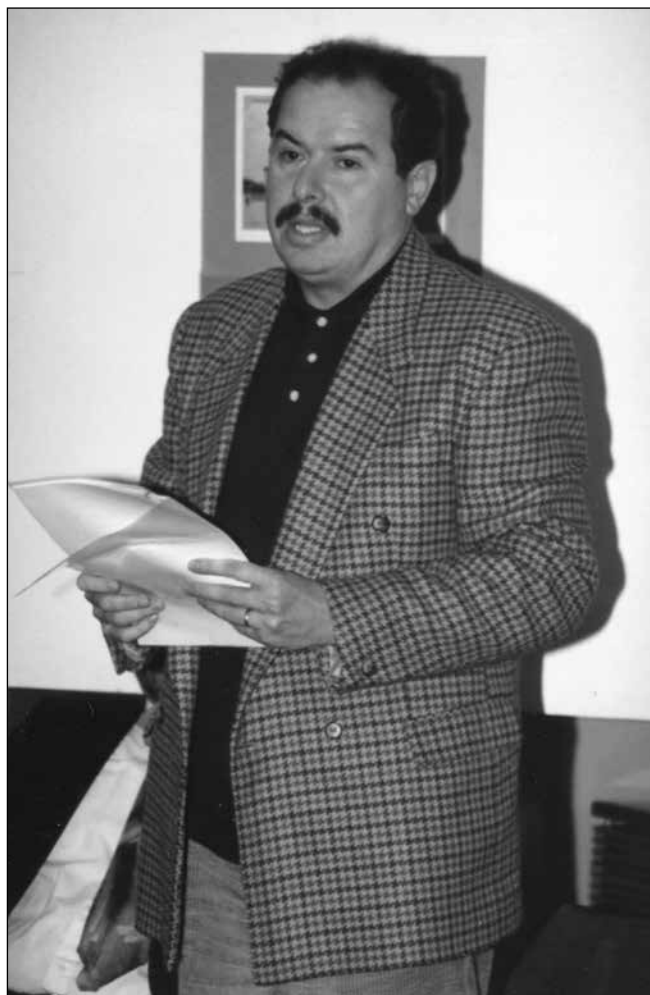
Harkai Imre emlékezete

„Az a gondolat és érzés, mely nem jelent a világnak is ugyanannyit, amennyit nekünk, senyvedjen el csírájában.”

Kosztolányi Dezső

„A semmiből nem lehet teremteni. Képzeletünk a valóság tudatos vagy tudattalan elemeit rakosgatja ide-oda, amint kell.”

Kosztolányi Dezső

Harkai Imre egy magyarkanizsai könyvbemutatón (fotó: K. Z.; 1995)

Két idézet, az első a Harkai halálának ötödik évfordulójához kapcsolódó tanulmányomat vezette be, a második pedig a tizedik évfordulóra készültnek a mottója. Ha jól meggondolom, ma sem tudnék pontosabb, Imrere utaló felütésekkel szolgálni. Az első – a költő mondatait segítségül hívva, azt hangsúlyozza –, hogy a tudós Harkai Imre (Csantavér, 1952 – Topolya, 2004) azon kevesek egyike volt, aki egyetemes gondolkodásával mindenki számára érthető és mérhető teljesítményt nyújtott, ezért tudott nemzetközileg is számontartott tudóssá válni.

A második idézet viszont hagyománytisztelő gondolkodására utal, amely egy megszakíthatatlan ívet húz a múlt, jelen és jövő között, vagyis arra mutat rá, hogy csak az egymásra épülő és végül összeadódó tudás birtokában lehetséges az építkező előbbre jutás.

Ez év január 11-én volt immáron tizenöt éve, hogy nincs közöttünk az építész, műemlékvédő, néprajzkutató – a népi építészeti hagyományról újszerűen gondolkodó tudós –, aki fontos művek sorát hagyta maga után örökségként, írásban és tárgyi valóságban is.

Csantavéren született, egy rövid ideig tanyán élt a szüleivel, aztán Topolyára költöztek. A kisváros lett számára a közeg, amelyben felnőtté vált, ahonnan kamaszként elindult Szabadkára, az építészeti technikumba, majd megint csak Topo-

lyáról, de már fiatalemberként ment Belgrádba, az építészeti fakultásra. Topolya volt számára a feltöltekezés bázishelye, a hagyományvilágnak az a tárháza, amelyet a magáénak tudott.

Már egyetemi hallgató volt, amikor barátságot kötöttünk, és nem sokkal később, az 1971. és 1972. év nyarait töltöttük először közös kutatással. Az első évben a város építészeti örökségét mértük fel, míg a következő esztendőben a kiterjedt, de akkorra már igencsak megrikkult tanyavilágot jártuk be.

Az összegyűjtött anyagról előzetesen a Magyar Szó mellékletében, a lokálisnak szánt Topolya és környékében, cikksorozatban számolt be. Hetente vártuk, olvastuk írásait, amelyek *A pusztától a toronyházig* cím alatt jelentek meg.

Így utólag úgy látom, hogy a címadás sem volt véletlen: azt sugallta, hogy a népi építészeti hagyomány felől indul a szerző a modern építészet irányába. Ezzel azt is üzenté, hogy a hagyomány és a fejlődés nem ellentéte egymásnak, hanem sokkalta inkább eredője egyik a másiknak.

Kanyarodjunk vissza az 1970-es évek elejére, már csak azért is, mert ekkor értek olyan impulzusok, melyek döntően befolyásolták a további életemet. Imre egy olyan világ kapuját nyitotta ki azon a bizonyos két nyáron, amely új horizontot jelentett számomra: a népi építészet és népi kultúra néhány szegmensének megismerése egészen a pesti tanszékiig vitt.

Jó barátok maradtunk, és pesti kutatásai idején egyszer nálam lakott. Mindez remek hangulatú esti beszélgetéseket jelentett, hiszen napközben ki-ki saját feladataival volt elfoglalva.

A következő évtizedben, 1983-ban jelent meg a *Temerin népi építésze* c. könyve, amely meghozta számára a szakmai elismerést, majd 1991-ben napvilágot látott a *Topolya építésze* c. műve is. Ahogy a kutatás, úgy a könyv is átfogta a kisváros építészeti hagyományait. A népi építészet mellett a parasztpolgári is tág teret kapott benne.

Kiváló szakmai kapcsolatait kihasználva még 1991-ben megjelent az általa szerkesztett, *A Vajdaság népi építésze* című válogatás a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum kiadványsorozatában, ami azért fontos, mert a vidékünkön akkor folyt kutatások szétszórta, lapokban és folyóiratokban megjelent eredményeit adta közre egy kötetben a magyarországi tudományosság számára.

Noha folyamatos kapcsolatban voltunk, tervszerű, közös munkára hosszú évek után, 1996–97-ben, a magyarkanizsai Veszendő Értékeink Nyomában elnevezésű nyári táborok idején került sor Adorjánon és Martonoson. A tábort Papp György nyelvész, az újvidéki Magyar Tanszék tanára álmodta meg. Sajnos már ő sincs közöttünk.

Érdekes, izgalmas volt a nyárközépi tábor: Imre építészeti hagyományokról, majd kutatási módszertanról tartott előadást a zömében magyar szakos egyetemi hallgatókból álló táborlakóknak. A célirányosan kidolgozott, kérdőívekre épülő terepmunka eredményes volt. Abból az anyagból, amelyet a csoport Adorjánon gyűjtött, később kötet lett.

Az 1990-es évek igen termékeny időszak volt életének. Harkai Imre ekkor írta jelentős összefoglaló művét, a *Házrendszerek és szerepük a magyar népi építészetben* (1995) címűt, ebben a népi építészet struktúrára helyezte a hangsúlyt. Módszerével sikerült a korábnál jóval árnyaltabb képet festenie a Kárpát-medencében lakó magyarság házvidékeiről.

Majd következett az *Adorján népi építésze* (1997), ahol egy falu épületállományán belül bizonyította elméletének igazságát, módszerének használhatóságát, a strukturalista vizsgálat eredményességét.

Rá egy évre, 1998-ban jelent meg *Topolya mezőváros tanyarendszere* című könyve, amelyben térben és időben elhelyezve a határbeli gazdálkodási telephelyeket mutatta be a paraszti hagyomány szívós és meg-megújuló példáit.

Szerkesztője és szerzője is a *Topolya monográfiája 1750–1945* című kötetnek 2001-ben. Valójában ennél a többszerzős összefoglalásnál mutatkozott meg a rá oly jellemző integráló magatartás. A munkafeladatokhoz mindig megkereste, megtalálta a megfelelő embereket, irányított, de soha nem oktató módon. Talán ezért, vagy ezért is, lehetett sikeres a tudományszervező tevékenysége.

Végül, halála előtt egy évvel foglalta össze a tartomány magyar lakosságának népi építészeti hagyományait, a *Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza* kommentárkötetében (2003).

Idejét racionálisan beosztó kutató volt, tanulmányai, könyvei, avatott szakmai jártasságát tükrözik, műveit sok néprajzi tanszéken a kötelező olvasmányok között találjuk.

Topolya sokat köszönhet neki a műemlék-
védelem terén kifejtett tevékenysége okán is,
hiszen mára pótolhatatlan épületek lettek volna
az enyészeté, ha nem irányítja azokra a kisvá-
ros vezetőinek figyelmét. Okosan használta ki a
sajtónyilvánosságot, és a széles közvéleményt
megnyerte az ügy támogatására. Így aztán el-
sőként a tájház lett községi tulajdonú 1984-ben,
majd a kovács- és bognárműhely következett
1986-ban. A szélmalom hosszabb és regénye-
sebb történet, hiszen megvétele 1976-ban tör-
tént, ám az áttelepítés csak 1984-ben valósult
meg, a próbaórlésre pedig 1987-ben került sor.
Csak zárójelben jegyzem meg, hogy nem akár-
milyen teljesítményről van szó. Másutt kiemelt in-
tézményes háttérrel – főként szabadtéri néprajzi

múzeumok szakembergárdájának összehangolt
tevékenysége eredményeképpen – valósultak
meg ezekhez hasonló munkák. Ezek a berende-
zett épületek napjainkban is látogathatók.

Mindez csak egy szegmense a műemlékvé-
delmi tevékenységének, hiszen Topolyán, helyi
viszonylatban jelentős épületek rekonstrukciója
is az ő nevéhez fűződik. Ilyen a zsidó hitközség
épülete, melyben a városi könyvtár van elhelyez-
ve, és a Kray-kastély, amely visszanyerte eredeti
homlokzatát, és ma a város múzeumának ad
otthont.

Ha már a kastélyt említettem, azt se hagyjuk
ki a felsorolásból, hogy könyvtárát az intézmény-
re hagyta, és remélhetőleg gazdag hagyatéka is
kutathatóvá válik a közeljövőben.

